

Edward Zych – polonista z pasją

Zdarza się, że zupełnie przypadkowi ludzie trafiają na przyjazne wiatry i los sam układa im życie niosąc nie zawsze zasłużone powodzenie i pieniądze. Inni muszą w trudzie wykuwać swoją biografię, która – choć piękna – bywa, niestety, jakże często niezauważona. Wydaje się, że do tych drugich należy zaliczyć Edwarda Zycha, szkolnego polonistę, który mimo ogromu obowiązków wynikających z nauczycielskiego zawodu, znajdował czas na twórczość literacką i naukową. A o rozległości aktywności twórczej świadczy imponująca bibliografia jego publikacji zwartych i rozproszonych¹. Zych nie mógł liczyć na szeroko otwarte drzwi uniwersyteckich czy literackich wydawnictw, ale chętnie przyjmowano jego teksty do czasopism. I tu jest ich naprawdę sporo. Gdyby je zebrać razem, to okazałoby się, że pomieściłyby się co najmniej w kilkunastu książkowych tomach. Dość wspomnieć, że tylko chronologiczny opis bibliograficzny odnoszący się do publikacji różnych mieści się na dziesięciu stronach. Ponadto jednaście stron zawiera opis bibliograficzny przekładów tekstów literackich. Teksty Edwarda Zycha znajdują się w licznych książkach, opracowaniach, księgach pamiątkowych. Dwie strony zajmują same tytuły czasopism, z którymi jeleniogórski nauczyciel współpracował. Z tytułów opublikowanych utworów i szkiców wyłania się rozległe spektrum jego zainteresowań. W dorobku Zycha znajdziemy zarówno własną twórczość literacką, której domeną była poezja; sztukę translatorską, przede wszystkich z obszaru języków słowiańskich oraz opracowania stricte polonistyczne, głównie z zakresu językoznawstwa, ze szczególnym uwzględnieniem toponomastyki dotyczącej nazw miejscowych naszej okolicy, a także cenne zestawienia bibliograficzne. Do jego dorobku należy też dopisać kilka dokonań o charakterze edytorskim. Wypada zatem wspomnieć kilka słów o biografii autora tych dzieł, gdyż nie bez związku z nią pozostaje ta twórczość.

Edward Zych był dzieckiem repatriantów. Dzieciństwo spędził w Kraju Krasnojarskim, uczęszczał do szkoły rosyjskiej i polskiej prowadzonej przez Związek Patriotów Polskich. Z tego okresu wyniósł z pewnością znajomość języka rosyjskiego. W 1951 ukończył I Liceum Ogólnokształcące w Jeleniej Górze, a w 1959 roku obronił, studiując zaocznie, pracę magisterską w Wyższej Szkole Pedagogicznej (obecnie Akademia Pedagogiczna) w Krakowie. Jego promotorem był prof. dr hab. Tadeusz Milewski, autor jednego z podstawowych podręczników z zakresu językoznawstwa dla studentów filologii polskiej. W dalszej kolejności mamy pracę nauczycielską m.in. w Karpnikach, w których mieszkał, I Liceum Ogólnokształcącym w Jeleniej Górze, a następnie w Zespole Szkół Ekonomiczno – Turystycznych w charakterze nauczyciela polonisty i nauczyciela bibliotekarza. Edward Zych podjął też trud napisania pracy doktorskiej, ale okoliczności życiowe nie pozwoliły mu na uwieńczenie tych wysiłków tytułem doktora nauk humanistycznych. Warto wspomnieć, że autor „Przywiązania” był też działaczem PTTK, instruktorem krajoznawstwa regionu.² Można

¹ E. F. Zych, *Bibliografia publikacji i innych prac własnych (oraz życiorys)*, Wyd. Nauczycielskie, Jelenia Góra 2001. W bibliografii prac Edwarda Zycha znajdziemy obok publikacji zwartych także bibliograficzny spis artykułów, recenzji, artykuły o treści krajoznawczej i biograficznej, wiersze, przekłady poezji i prozy, przygotowane antologie poezji obcojęzycznych, słowniki oraz liczne ciekawe wykazy bibliograficzne (najczęściej nieopublikowane), prace onomastyczne i opracowania z zakresu metodyki nauczania języka polskiego.

² Tamże, s. 3-4.

wnosić, że wymienione fakty miały istotny wpływ na charakter zainteresowań twórczych i naukowych Zycha.

W niniejszym szkicu chciałbym przedstawić polonistyczny i translatorski dorobek pisarski Edwarda Zycha, ale wypada wspomnieć też o jego twórczości poetyckiej. Niewątpliwie najważniejszymi publikacjami pozostają dwa tomiki poezji: „*Przywiązanie*”³, wydany w 1983 roku oraz „*Liście czasu*” z roku 2000⁴. Sporo wierszy Zych opublikował w almanachach (niektóre z nich były przez niego redagowane) oraz w czasopiśmie, w tym zagranicznych⁵. Trzeba też wspomnieć wydany własnym nakładem autora z powodów, rzecz można, sentymentalnych tomik pt. „*Młoda ruń*”⁶. Wydaje się jednak, że główny nurt działalności pisarskiej polonisty z Karpnik stanowią przekłady z literatur słowiańskich i szkice z zakresu językoznawstwa. W wymienionej wcześniej bibliografii prac Zycha sporządzonej przez niego i wydanej przez Wydawnictwo Nauczycielskie w Jeleniej Górze⁷ mamy zestawienie tłumaczeń z poezji białoruskiej, bułgarskiej, chorwackiej, czeskiej, łużyckiej, macedońskiej, rosyjskiej, słowackiej, słoweńskiej, ukraińskiej, jeden tekst Johanna Wolfganga Goethego, a także jeden wiersz przełożony z wietnamskiego (prawdopodobnie przez język rosyjski). Nawet jeśli weźmiemy pod uwagę duże podobieństwo wymienionych języków (rosyjski – ukraiński, bułgarski – macedoński, chorwacki [właśc. serbo-chorwacki] i słoweński, to i tak jest godna podziwu rozpiętość translatorskich dokonań Edwarda Zycha. Wśród tłumaczeń zdecydowanie najwięcej jest wierszy chorwackich, choć dużo znajdziemy też tekstów przetłumaczonych z języka rosyjskiego i ukraińskiego. O ile tłumaczenia utworów ukraińskich wynikają z naturalnej (autor pochodził z Kresów) znajomości tego języka, a język rosyjski przyswoił sobie Zych w rosyjskiej szkole w okresie pobytu nad Jenisejem w Kraju Krasnojarskim, gdzie została zesłana jego rodzina⁸, to język chorwacki jest owocem językoznawczych i literackich pasji jeleniogórskiego polonisty. Wśród tłumaczeń znajdziemy na ogół wiersze o tematyce egzystencjalnej i lirykę pejzażową, ale zdarzają się też wiersze zaangażowane. Owocem wytrwałej pracy translatorskiej Edwarda Zycha jest kilka tomików wierszy poetów ukraińskich i południowosłowiańskich. Na szczególną uwagę zasługuje zbiorek „*Liryka chorwacka XX wieku*” zawierający sto dwadzieścia wierszy pięćdziesięciu autorów⁹, spośród nich także utwory najbardziej znanego polskiemu

³ E. Zych, *Przywiązanie*, Jelenia Góra 1983

⁴ E. Zych, *Liście czasu*, Jelenia Góra 2000

⁵ E.F. Zych, *Bibliografia publikacji...*, dz. cyt., tu: *Wiersze drukowane*, s. 19 – 20 oraz *Skorowidz wierszy drukowanych*, s. 21-24.

⁶ E.F. Zych, *Młoda ruń*, Jelenia Góra 2000

⁷ E.F. Zych, *Bibliografia publikacji...*, dz. cyt., tu: *Przekłady poezji słowiańskiej*, s. 25-35 oraz *Tłumaczenia prozy, publicystyki*, s. 35.

⁸ O inicjacji w obszar poezji ukraińskiej i rosyjskiej pisze Edward Zych tak: „Sad kwitnący koło domu, a w nim śpiewały ptaki... W nim zielone moje dzieciństwo, wsłuchane w ludowe pieśni ukraińskie. Śpiewały je podolskie dziewczęta, a z nimi moja matka, która więcej śpiewała po polsku. Dwie melodie łączyły się zgodnie i oczarowały mi duszę...”

Było to pierwsze moje spotkanie z poezją ukraińską – ludową, na ziemi tarnopolskiej, gdzie też poznałem abecadło ukraińskie. Tę pogodną pieśń dzieciństwa przerwała sroga wojna. Na dalekiej Syberii, nad Jenisejem, w szkolnej czytance po raz pierwszy przezytałem po rosyjsku dwa wiersze Tarasa Szewczenki: „Tiecziot woda od jawora” w przekładzie Marii Komissarowej i „Żnica” (Son: Na panszczyni...) w tłumaczeniu Aleksieja Pleszczewewa... , w: E. Zych. *Był sad* (zbiór tłumaczeń wierszy ukraińskich), tu: *Moje spotkania z poezją ukraińską*, Jelenia Góra 2000, s. 54.

⁹ *Liryka chorwacka XX wieku*, wybrał i przełożył Edward F.Zych, Kraków 2002

czytelnikowi Mirosława Krleży. Niewielkich rozmiarów zbiorów, ale liczący 158 stron, z ładną okładką przedstawiającą bukiet kwiatów należy niewątpliwie do ważnych polskich dokonań translatorskich. W okresie późnego PRL-u polski czytelnik otrzymał sporą liczbę utworów prozatorskich literatury jugosłowiańskiej, poezja natomiast pojawiała się na ogół w czasopiśmie literackim tamtego okresu. Również Edward Zych zamieszczał w nich swoje tłumaczenia¹⁰. Warto wspomnieć, że przekłady jeleniogórskiego poety trafiły do monumentalnej pracy pt. *Przekłady literatur słowiańskich*¹¹.

Inną translatorską publikacją Zycha jest tomik „*Był sad*”, również wydany nakładem własnym przez Oficynę Wydawniczą A-F-T w Jeleniej Górze¹². Autor zamieszcza w nim nie tylko przetłumaczone przez niego wiersze dziesięciu poetów ukraińskich (w tym poezje Tarasa Szewczenki), ale też wiersze polskich poetów: Leopolda Staffa, Tadeusza Różewicza i Stanisława Srokowskiego. Zaznaczmy, że tu Zych podjął się sztuki trudniejszej, jaką jest tłumaczenie z języka ojczystego na język obcy. W tej niewielkiej antologii zostały pomieszczone także własne utwory poetyckie Edwarda Zycha, a tłumaczem ich jest zaprzyjaźniony z jeleniogórskim nauczycielem ukraiński poeta Iwan Hłyński.

Plonem szczególnego zauroczenia Zycha poezją chorwackiego twórcy Veseljko Vidovića jest zbiorów tłumaczeń pięćdziesięciu trzech wierszy tego autora¹³. Opatrzona posłowiem, notą bibliograficzną i zdjęciem Vidovića książeczka jest niewątpliwie liczącym się wkładem tłumacza w popularyzację twórczości splitańskiego poety.

Również w tym samym czasie zostaje wydany bibliofilski tomik wierszy chorwackiej poetki Vesny Parun pt. „*Niepokój miłości*”¹⁴. Zmarła w 2010 roku Parun była jedną z największych indywidualności w powojennej poezji chorwackiej. Jej liryka o wyraźnie osobistym, intymnym charakterze, wywarła spory wpływ na współczesną poezję chorwacką. Tomik zawiera przetłumaczone przez Edwarda Zycha sto dwa wiersze, zwłaszcza z wcześniejszego okresu jej twórczości. Podobnie jak w książeczce z wierszami Vidovića znajdziemy tam zdjęcie autorki, posłowie, bibliografię przekładów i przedruków oraz indeks jej polskich tłumaczy.

W kręgu translatorskich zainteresowań Zycha znalazła się także poezja łużycka. Obok kilku tłumaczeń opublikowanych w czasopiśmie w 2001 roku jeleniogórski tłumacz opublikował wiersze Łużyczanina Kito Lorenca¹⁵. Tomik pt. „*Wiersze łużyckie*” zawiera siedemdziesiąt dwa teksty z komentarzem autora przekładów. Wydawcą zbioru jest Oficyna Wydawnicza PTTK „Sudety”, która zajmowała się przede wszystkim publikowaniem opracowań dolnośląskich krajoznawców, w tym członków Kolegium Krajoznawstwa Dolnośląskiego, do którego Edward Zych przez wiele lat jako instruktor krajoznawstwa regionu należał.

¹⁰ Edward Zych wielokrotnie zamieszczał swoje tłumaczenia w periodykach, w tym tak znaczących jak „Literatura na Świecie”, „Poezja” czy „Współczesność”. Liczne wiersze chorwackich pisarzy w jego przekładzie ukazywały się też w czasopiśmie regionalnych (np. „Kultura Dolnośląska”, „Polska Miedź” i inne).

¹¹ *Przekłady literatur słowiańskich*, pod red. Bożeny Tokarz, t. 1-2, Katowice 2010 1899- 9417; wyd. internetowe: plik PDF; Tom I, cz. 1. Wybory translatorskie 2000-2006 p. red. Bożeny Tokarz; wydawnictwo. us.edu.pl., s. 89.

¹² Edward Zych, *Był sad*, Jelenia Góra 2000.

¹³ Veseljko Vidović, *Spragnione ptaki*, wybór wierszy, przekłady i posłowie E. Zych, Jelenia Góra 2001.

¹⁴ Vesna Parun, *Niepokój miłości*, wybór poezji, przekład i posłowie E. Zych, Kraków 2001.

¹⁵ Kito Lorenc, *Wiersze łużyckie*, wybór, przekłady i posłowie E. Zych, Wrocław 2001.

Edward Zych obok działalności translatorskiej i pisania poezji uprawiał z powodzeniem twórczość naukową. Jego pasją było językoznawstwo, a szczególnie toponomastyka. Z pewnością na zainteresowania te miały wpływ studia po kierunku prof. Milewskiego oraz krajoznawstwo, którego jeleniogórski nauczyciel jako instruktor krajoznawstwa regionu był czynnym propagatorem. Region jeleniogórski dla badań z zakresu toponomastyki jako nauki o nazwach własnych miejscowych okazuje się być terenem szczególnie wdzięcznym. Nazwy bowiem na Dolnym Śląsku podlegały licznym transformacjom, czasem wręcz powodującym zatarcie pierwotnego ich znaczenia, zatem dla badacza stanowią nieraz spore wyzwanie, ale przez owo „zaszyfrowanie” semantyczne stają się szczególnie ciekawe. Dodatkowym czynnikiem motywującym dla polskiego językoznawcy jest chęć odgrzebania pod warstwą znaczeń niemieckich pierwotnych źródłosłów polskich czy – szerzej – słowiańskich. Nie zawsze to, oczywiście, jest możliwe, gdyż bardzo wiele nazw od początku miało genezę językową niemiecką, ale z kolei samorzutne albo wprowadzane urzędowo nazwy polskie po 1945 roku, okazują się nie mieć nic wspólnego z dawną pierwotną nazwą niemiecką. Najczęściej jednak są to tzw. kalki językowe czyli nazwy przetłumaczone dosłownie. Po II wojnie światowej działały niezależnie od siebie dwie komisje nazewnicze. Jedną z nich, nazwijmy ją „kolejowa”, ustalała nazwy dla stacji kolejowych na Ziemiach Odzyskanych. Niemal równoległe pracowała Państwowa Komisja Ustalania Nazw Miejscowych pod przewodnictwem profesora Stanisława Rosponda¹⁶, przedwojennego uczonego z Uniwersytetu im. Jana Kazimierza we Lwowie, a po wojnie współorganizatora życia naukowego we Wrocławiu, znakomitego polonistę, którego pasją była właśnie onomastyka. Tygiel nazewniczy jaki wytworzył się tuż po wojnie, okazał się bardzo ciekawym zjawiskiem do badania. Edward Zych, który od 1946 roku mieszkał na Ziemi Jeleniogórskiej w Karpnikach, jako polonista i krajoznawca bardzo zainteresował się historią nazw miejscowych, czego plonem są liczne publikacje poświęcone tej tematyce. Najobszerniej ujmują zagadnienie dwie wydane nie tak dawno książeczki pt. „Nazwy miejscowości z lat 1945-1950 byłego województwa jeleniogórskiego”¹⁷ oraz „Nazwy miejscowe powiatu Jelenia Góra”¹⁸. Pierwszy ze słowników zawiera opis nazw miejscowości oraz ich części (przysiółków) zarówno urzędowych, usankcjonowanych przez „Monitor Polski”, jak też nazw okazjonalnych, tymczasowych, samorzutnie nadawanych przez mieszkańców. Ta ciekawa ze wszech miar praca ze względu na próbę systematycznego uporządkowania problemu jest ważnym ogniwem badań nad najnowszą historią naszego regionu. To samo można powiedzieć o „*Nazwach miejscowości powiatu jeleniogórskiego*”. Książka ta, której zasadniczy zrąb stanowi słownik nazw miejscowości, gór, cieków wodnych i innych jednostek fizjograficznych, przedstawia również problemy wiążące się z ustalaniem właściwego nazewnictwa. Obie publikacje zaopatrzone są w wartościową bibliografię przedmiotu.

¹⁶ Wspomina o tym także Edward Zych we wstępie do: *Nazwy miejscowości z lat 1945-1950 byłego województwa jeleniogórskiego. Słownik nazw tymczasowych i ustalonych*, Jelenia Góra 2001, s.6., oraz w opracowaniu: *Nazwy miejscowości powiatu jeleniogórskiego*, Jelenia Góra 2006, w rozdziale pt. Jak ustalano nazwy obecne, s. 6-7.

¹⁷ Edward Zych, *Nazwy miejscowości z lat 1945-1950 byłego województwa jeleniogórskiego. Słownik nazw tymczasowych i ustalonych*, Jelenia Góra 2001.

¹⁸ Edward Zych, *Nazwy miejscowe powiatu Jelenia Góra*, Jelenia góra 2006.

Do poważniejszych publikacji z tego zakresu należy też zaliczyć opublikowane przez Zycha obszerne artykuły w „Roczniku Jeleniogórskim”¹⁹, „Roczniku Dolnośląskim”²⁰, „Zeszytach Karkonoskiego Towarzystwa Naukowego”²¹, „Śląskim Kwartalniku Historycznym Sobótka”²², „Wierchach”²³ czy specjalistycznym „Onomastica”²⁴. Artykuły Edwarda Zycha dotyczące nazewnictwa zaczęły się ukazywać już w 1959 roku w „Nowinach Jeleniogórskich”. Powstało ich najpierw kilkanaście.²⁵ Równocześnie powstała nigdy nie opublikowana przez jeleniogórskiego językoznawcę praca pt. „Nazwy miejscowe powiatów zachodniośląskich (sudeckich)”²⁶. W późniejszym okresie powstał (również nieopublikowany) szkic o nazwach sudeckich rzek.²⁷ Edward Zych w sumie wszystkich publikacji i tekstów niepublikowanych poświęconych problematyce onomastycznej pozostawił kilkadziesiąt. Opracowania te świadczą o jego gruntownej znajomości tematyki nazewnictwa, szczególnie w odniesieniu do regionu Sudetów Zachodnich. Inspiracją była tu krajoznawcza pasja połączona z zainteresowaniami slawistycznymi.

Innym znaczącym dokonaniem Zycha były cenne opracowania bibliograficzne.²⁸ Niewątpliwie do najważniejszych będą należały zestawienia bibliograficzne przygotowywane wspólnie z Czesławem Margasem dla „Rocznika Jeleniogórskiego”.²⁹ Zważywszy na rozpiętość tematyki dotyczącej Ziemi Jeleniogórskiej, zebranie takiej bibliografii stanowiło niemały wysiłek. Dzisiaj opracowania te znakomicie służą badaczom tematyki jeleniogórskiej, która jest coraz chętniej podejmowana w pracach o charakterze naukowym.

W 1994 roku, po śmierci, tragicznie zmarłego mistrza jeleniogórskich przewodników, wychodzi spod ręki Edwarda Zycha opublikowana w „Wędrowcu – Śląskich Zeszytach Krajoznawczych” „Bibliografia prac Tadeusza Stecia”.³⁰ Zestawienie to jest tym bardziej cenne, gdyż Tadeusz Steć był pionierem polskiego krajoznawstwa w Karkonoszach czy - szerzej - Sudetach Zachodnich. Steć publikował sporo w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, a potem już rzadko, poświęcając się głównie oprowadzaniu wycieczek, które były źródłem jego utrzymania. Tadeusz Steć w cyklach wykładów dla wielu

¹⁹ Edward Zych, *Nazwy miejscowe Ziemi Jeleniogórskiej*. „Rocznik Jeleniogórski”, t. 4, 1966, s. 78-98.

²⁰ Edward Zych, *Nazwy miast i gmin woj[ewództwa] jeleniogórskiego*, w: „Rocznik Dolnośląski”, t. 12, 1989, s. 253-282.

²¹ Edward Zych, *O nazwach ważniejszych miast zachodniosudeckich*, w: *Prace humanistyczne*. Prace KTN nr 8, 1976, Jelenia Góra 1977, s. 132-167.

²² Edward Zych, *Nazwy miejscowości powiatu lubańskiego z lat 1945-1948*, w: „Śląski Kwartalnik historyczny Sobótka”, R. 55, 2000 nr 4, s. 575-578.

²³ Edward Zych, *Nazwy części Szklarskiej Poręby*, w: *Wierchy*, r. 36, 1967, nr 17, s. 216-219.

²⁴ Edward Zych, *Nazwy części Szklarskiej Poręby*, w: *Onomastica*, t. XV, 1970, s. 64-70. Poszerzone opracowanie opublikowane wcześniej w renomowanym roczniku krajoznawców górskich „Wierchy”.

²⁵ Patrz: E Zych, *Bibliografia publikacji...* (dz. cyt.)

²⁶ Edward Zych, *Nazwy miejscowe powiatów zachodniośląskich (sudeckich)*, 1959, s. 167 + 2 mapy; maszynopis.

²⁷ Edward Zych, *Nazwy rzek sudeckich*, 1966 i 1981, s. 40, mapa; maszynopis.

²⁸ Niech będzie wolno autorowi niniejszego szkicu wspomnieć o wdzięczności wobec nieznanego mu osobiście Edwarda Zycha, gdyż jako początkujący nauczyciel, przesiadujący w Bibliotece Pedagogicznej w celu przygotowania sobie tematyki zajęć z języka polskiego, często korzystał z maszynopisu „Bibliografii zawartości „Polonistyki”, opracowanej w sposób przejrzysty i znakomicie ułatwiającej odnalezienie potrzebnych do opracowania lekcji materiałów.

²⁹ Opracowania te znajdziemy w *Rocznikach Jeleniogórskich* od tomu 5 (1967) do tomu 16 (1978). Każdy z opisów zawiera od kilkunastu do kilkadziesiąt stron.

³⁰ Edward Zych, *Bibliografia prac Tadeusza Stecia*, w: „Wędrowiec – Śląskie Zeszyty Krajoznawcze” 1994, nr 1 (IK 69/W 12), dodatkowo: bibliografia przedmiotowa, s. 6-14.

przeprowadzonych przez niego kursów przewodnickich podejmował także tematykę onomastyczną, korzystając zapewne z opracowań Edwarda Zycha. Zych poświęca nestorowi przewodnictwa sudeckiego niewielki szkic biograficzny, który ukazał się również w „*Śląskich Zeszytach Krajoznawczych*”.³¹

Wśród licznych opracowań bibliograficznych jeleniogórskiego polonisty, które nie zostały dotąd opublikowane, a jest ich ponad trzydzieści, znajdziemy tak wartościowe zestawienia jak bibliografie poezji słowiańskiej, bibliografie regionalistów jeleniogórskich (np. „*Bibliografia „Nowin Jeleniogórskich” za rok 1966*”³², „*Karkonosze i ziemia jeleniogórska w poezji*”³³, „*Pisarze i publicyści ziemi jeleniogórskiej*”³⁴), czy zestawienia polonistyczne, takie jak „*Piśmiennictwo o Stefanie Żeromskim*”³⁵, „*Stefan Żeromski w poezji*”³⁶ świadczące o admiracji dla pisarstwa Stefana Żeromskiego, patrona I Liceum Ogólnokształcącego w Jeleniej Górze, w którym Edward Zych był przez pewien czas nauczycielem języka polskiego. Wśród dokonań bibliograficznych Zycha znajduje się także szczególnie cenna dla polonisty „*Bibliografia zawartości „Polonistyki” 1948-1984*”³⁷ czy opracowanie bibliograficzne pt. „*Książki pisarzy noblistów w przekładach polskich*”.³⁸ Jest też bibliografia prac profesora Tadeusza Milewskiego³⁹, uniwersyteckiego mistrza polonisty z Jeleniej Góry. Znaczącą liczbę zestawień stanowią opracowania bibliograficzne zbiorów własnych, które, jak można wnioskować po liczbie stron wskazanych przez autora tych bibliografii, musiały być spore⁴⁰.

W polonistycznym dorobku Edwarda Zycha znajdziemy teksty polonistyczne o charakterze dydaktycznym i metodycznym. Należą do nich zarówno teksty wydane w formie zwartej jak też publikacje rozproszone w różnych czasopismach, a także opracowania nieopublikowane, pozostawione w formie maszynopisu. Jeleniogórski Powiatowy Ośrodek Metodyczny wydał w roku 1971 dwa zeszyty „*Czytanek jeleniogórskich*”.⁴¹ Dzisiaj regionalizm jest niemal obligatoryjnym składnikiem dydaktyki szkolnej, ale na początku lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia był zjawiskiem rzadkim. W sumie obydwie zeszyty zawierają sześćdziesiąt pięć tekstów różnych autorów, opatrzone są uwagami metodycznymi, propozycjami zadań dla uczniów, notami o autorach i przypisami. Te opracowania Edwarda

³¹ Edward Zych, Tadeusz Steć – wybitny krajoznawca, w: „*Wędrowiec – Śląskie Zeszyty Krajoznawcze*” 1994, nr 1, (IK 69/W 12), s. 4-5.

³² Edward Zych, *Bibliografia „Nowin Jeleniogórskich” za rok IX: 1966 (zawartość rocznika)*, 1967, s.67 – pozycji 610.

³³ Edward Zych, *Karkonosze i ziemia jeleniogórska w poezji*. Zestawienie bibliograficzne wierszy. 1965, s. 11 – pozycji 106.

³⁴ Edward Zych, *Pisarze i publicyści ziemi jeleniogórskiej 1945-1970. Materiały bio-bibliograficzne*. 1970, s. 136 (72 autorów).

³⁵ Edward Zych, *Piśmiennictwo o Stefanie Żeromskim (wybór): próba bibliografii*, 1960, s. 80, pozycji – 760. Mała kronika życia Stefana Żeromskiego.

³⁶ Edward Zych, *Stefan Żeromski w poezji: zestawienie bibliograficzne*, 1965, s. 12, pozycji 77.

³⁷ Edward Zych, *Bibliografia zawartości „Polonistyki” 1948-1984*. 1985, 3982 pozycje +218 portretów, wizerunki, s. 302.

³⁸ Edward Zych, *Książki pisarzy noblistów w przekładach polskich (do r. 1992): bibliografia*, 1992, s. 48.

³⁹ Edward Zych, *Bibliografia prac profesora Tadeusza Milewskiego*, w: *Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego*, z. 26, 1968, s. 219-232.

⁴⁰ Patrz: Edward Zych, *Prace bibliograficzne niedrukowane*, w: *Bibliografia publikacji...*, dz. cyt., s. 42-43.

⁴¹ Edward Zych, *Czytanki jeleniogórskie. Część I. Wypisy regionalne dla klasy V i VI*. Jelenia Góra 1971; *Czytanki jeleniogórskie. Część II. Wypisy regionalne dla klasy VII i VIII*. Jelenia Góra 1971.

Zycha zostały dostrzeżone w środowisku nauczycielskim i doczekały się ośmiu recenzji zarówno w czasopismach lokalnych, jak też ogólnopolskich periodykach oświatowych i polonistycznych⁴².

Do opracowań o charakterze metodycznym będą należały wspomniane wcześniej zestawienia bibliograficzne a także szkice takie jak choćby dotyczące twórczości Jana Kasprowicza⁴³, Stefana Żeromskiego⁴⁴, języka „Krzyżaków” Henryka Sienkiewicza⁴⁵. Jako polonista i bibliotekarz szkolny Edward Zych podjął trud przybliżenia uczniom i nauczycielom szkół, w których uczył, zasobów biblioteki szkolnej, stąd sporo bibliotecznych zestawień bibliograficznych i to nie tylko do języka polskiego, ale także do przedmiotów zawodowych (ich autor wiele lat pracował jako polonista i jako nauczyciel bibliotekarz przede wszystkim w Zespole Szkół Ekonomiczno-Turystycznych).⁴⁶ Znajdziemy też w twórczości polonistycznej Zycha teksty poświęcone konkretnym szkołom i postaciom nauczycieli. Przeważają komentarze w formie wspomnieniowej, związane z placówkami oświatowymi, w których był zatrudniony⁴⁷. Publikacji okazjonalnych w dorobku jeleniogórskiego polonisty jest więcej, drukowanych zarówno w prasie lokalnej, zwłaszcza w „*Nowinach Jeleniogórskich*”, jak też w innych, także specjalistycznych wydawnictwach. Są wśród nich np. teksty o pobycie Wietnamczyków na Ziemi Jeleniogórskiej⁴⁸ czy o pobycie Tymoteusza Karpowicza w Jeleniej Górze⁴⁹, ale też komentarze biograficzne o znanym każdemu uniwersyteckiemu poloniście profesorze Witoldzie Taszyckim⁵⁰.

Edward Zych był krajoznawcą, należał do kadry programowej Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego jako instruktor krajoznawstwa regionu. Z wymienionych wyżej publikacji, mimo że należą do różnych obszarów tematycznych, dałoby się złożyć pokaźną bibliografię prac o charakterze krajoznawczym i regionalistycznym. Są to zarówno teksty z zakresu onomastyki, szkice wspomnieniowe, jak choćby o Tadeuszu Steciu czy Józefie

⁴² Patrz: Edward Zych, *Bibliografia publikacji...*, dz. cyt., s. 5.

⁴³ Edward Zych, *Życie i twórczość Jana Kasprowicza. Szkic opracowania w kl. III liceum*, w: „*Język Polski*”, czasopismo dla nauczycieli szkół średnich, Kielce, 1969, z.5, s. 52-57.

⁴⁴ Edward Zych, *Typowość w utworach Stefana Żeromskiego*, w: „*Biuletyn Język Polski*”, 1970, nr 1/2, s. 27-32.

⁴⁵ Edward Zych, *Środki artystyczne w „Krzyżakach” odtwarzające koloryt epoki*, w: „*Język Polski w Szkole*” dla klas V-VIII (Kielce), rok szkolny 1989/1990, R. 35, 1990, z. 4, s. 387-396; czy *Motywy wzruszenia w nowelach Henryka Sienkiewicza*, w: „*Biuletyn Język Polski*” (Kielce) 1969 nr 7/8, s. 21-29.

⁴⁶ Np. *Informacje bibliograficzne o niektórych publikacjach do przedmiotów programowych, dostępnych w bibliotece i czytelni Studium*, w: Policealne Studium Turystyczno – Hotelarskie. Program studiów, Jelenia Góra 1971, s. 141-152; czy: *Wydawnictwa pedagogiczne. Bibliografia książek i czasopism znajdujących się w Bibliotece Liceum Ekonomicznego im. Oskara Langego w Jeleniej Górze*, Jelenia Góra 1971 (wyd. 2 uzupełnione, Jelenia Góra 1982).

⁴⁷ Dużą wartość w pracy badawczej posiadają takie pozycje jak: *Technikum Ekonomiczne im. Oskara Langego w Jeleniej Górze 1945-1970. XXV lat*. Materiały zebrał, oprac. i całość zredagował Edward Zych, Jelenia Góra 1970; czy: kilka tekstów poświęconych osobie Józefa Sykulskiego, także polonisty i krajoznawcy, który pracował w Jeleniej Górze w pierwszych powojennych latach. Zych napisał też krótki tekst o I Liceum Ogólnokształcącym w Jeleniej Górze oraz o Szkole Podstawowej w Karpnikach i jej pierwszym kierowniku Stanisławie Nowaku.

⁴⁸ Jest tych tekstów kilka: Edward Zych, *Młodość Wietnamu w Polsce*, w: „*Głos Nauczycielski*”, 1967, nr17, s. 1-3 (reportaż i wspomnienia z kursów nauki języka polskiego); *Wietnam walczy* [list i wiersz], w: „*Przyjaźń*”, 1967, nr 36, s. 15; *Wietnamczycy w Karkonoszach*, w: „*Wierchy*”, R. 36, 1967 (druk 1968), s. 228-229.

⁴⁹ Edward Zych, *Tymoteusz Karpowicz w Jeleniej Górze*, w: „*Nowiny Jeleniogórskie*”, 1970, nr 17, s. 4.

⁵⁰ Edward Zych, *Życiorys wypełniony pracą. (O profesorze W. Taszyckim)*, w: „*Głos Nauczycielski*”, 1969 nr 37, s. 2.; czy: *Nad dziełami Profesora Witolda Taszyckiego*, w: „*Polonistyka*” 1969 nr 3, s. 63-65.

Sykulskim⁵¹, „Czytanki jeleniogórskie”, ujęcia bibliograficzne (zwłaszcza do „Rocznika Jeleniogórskiego”) i inne. Teksty Zycha pojawiają się w pismach typowo krajoznawczych, takich jak „Gościniec”, „Góry i Alpinizm”, „Wędrowiec – Śląskie Zeszyty Krajoznawcze” czy renomowane, mające wielodziesięcioletnią tradycję „Wierchy”.

Edward Zych jest także współtwórcą wielu wydawnictw zbiorowych. Są wśród nich regionalne almanachy literackie, wybory poezji południowosłowiańskiej i wydawnictwa okolicznościowe. Są też nigdzie nieopublikowane słowniki. Jeleniogórski slawista wymienia je w swojej osobistej bibliografii.⁵²

Przedstawiony wyżej dorobek twórczy jest naprawdę duży, zważywszy, że przecież Zych był czynnym nauczycielem i to w specjalności wymagającej poświęcenia ogromnego czasu sprawdzaniu uczniowskich wypracowań. Godna podziwu jest też rozpiętość obszarów zainteresowań, którym z pasją poświęcał swoje pióro. Jak sam pisał w swojej notce biograficznej, był kolekcjonerem i bibliofilem. Zarówno zbiory jak i twórczość Edwarda Zycha układają się w trzy ściśle powiązane ze sobą obszary, do których należy literatura, oświata i krajoznawstwo. Gdyby złożyć publikacje jeleniogórskiego polonisty w odpowiednio zestawione książki, pewnie uzbierałaby się ich spora biblioteczna półka.

Jan Owczarek

⁵¹ O Sykulskim w dorobku piśmienniczym Zycha znajdziemy aż cztery teksty: Edward Zych, *Pionier dolnośląskiego krajoznawstwa*. (Józef Sykulski), w: „Gościniec”, 1981, nr 2/3, s. 23; *Józef Sykulski – pionier polskości Dolnego Śląska*. W tece referatów: Sesja popularnonaukowa Regionalizm i szkoła X 1984, Jelenia Góra 1985; *Józef Sykulski – pionier krajoznawstwa polskiego na Dolnym Śląsku*, w: *By czas nie zatart śladów... Parę wspomnień o wybitnych krajoznawcach i działaczach PTTK na Dolnym Śląsku*, Red. Jan Sekwerda, Wałbrzych 1985.

⁵² Edward Zych, *Bibliografia publikacji...*, dz. cyt., s. 40-41.

Bibliografia

Teksty polonistyczne:

a/ językoznawcze

- E. Zych, *Nazwy części Szklarskiej Poręby*, w: *Wierchy*, r. 36, 1967, nr 17, s.216-219.
- E. Zych, *Nazwy części Szklarskiej Poręby*, w: *Onomastica*, t. XV, 1970, s. 64-70.
- E. Zych, *Nazwy miast i gmin woj[ewództwa] jeleniogórskiego*, w: „*Rocznik Dolnośląski*”, t. 12, 1989, s. 253-282.
- E. Zych, *Nazwy miejscowości powiatu jeleniogórskiego*, Jelenia Góra 2006.
- E. Zych, *Nazwy miejscowe powiatów zachodniośląskich (sudeckich)*, 1959, s. 167 + 2 mapy; maszynopis.
- E. Zych, *Nazwy miejscowości powiatu lubańskiego z lat 1945-1948*, w „*Śląski Kwartalnik historyczny Sobótka*”, R. 55, 2000 nr 4, s. 575-578.
- E. Zych, *Nazwy miejscowe Ziemi Jeleniogórskiej*. „*Rocznik Jeleniogórski*”, t. 4, 1966, s. 78-98.
- E. Zych, *Nazwy miejscowości z lat 1945-1950 byłego województwa jeleniogórskiego. Słownik nazw tymczasowych i ustalonych*, Jelenia Góra 2001.
- E. Zych, *Nazwy rzek sudeckich*, 1966 i 1981, s. 40, mapa; maszynopis.
- E. Zych, *O nazwach ważniejszych miast zachodniosudeckich*, w: *Prace humanistyczne. Prace KTN nr 8*, 1976, Jelenia Góra 1977, s. 132-167.

Aa/ wspomnienie o mistrzu

- E. Zych, *Nad dziełami Profesora Witolda Taszyckiego*, w: „*Polonistyka*” 1969 nr 3, s. 63-65.
- E. Zych, *Życiorys wypełniony pracą. (O profesorze W. Taszyckim)*, w: „*Głos Nauczycielski*”, 1969 nr 37, s. 2.;

b/ literackie i metodyczne

- E. Zych, *Czytanki jeleniogórskie. Część I. Wypisy regionalne dla klasy V i VI*. Jelenia Góra 1971;
- E. Zych, *Czytanki jeleniogórskie. Część II. Wypisy regionalne dla klasy VII i VIII*. Jelenia Góra 1971.
- E. Zych, *Motywy wzruszenia w nowelach Henryka Sienkiewicza*, w: „*Biuletyn Język Polski*” (Kielce) 1969 nr 7/8, s. 21-29.
- E. Zych, *Środki artystyczne w „Krzyżakach” odtwarzające koloryt epoki*, w: „*Język Polski w Szkole*” dla klas V-VIII (Kielce), rok szkolny 1989/1990, R. 35, 1990, z. 4, s. 387-396.
- E. Zych, *Tymoteusz Karpowicz w Jeleniej Górze*, w: „*Nowiny Jeleniogórskie*”, 1970, nr 17, s. 4.
- E. Zych, *Typowość w utworach Stefana Żeromskiego*, w: „*Biuletyn Język Polski*”, 1970, nr 1/2, s. 27-32.
- E. Zych, *Życie i twórczość Jana Kasprowicza. Szkic opracowania w kl. III liceum*, w: „*Język Polski*”, czasopismo dla nauczycieli szkół średnich, Kielce, 1969, z.5, s. 52-57.

c/ krajoznawcze

- E. Zych, *Józef Sykulski – pionier krajoznawstwa polskiego na Dolnym Śląsku*, w: *By czas nie zatart śladów... Parę wspomnień o wybitnych krajoznawcach i działaczach PTTK na Dolnym Śląsku*, Red. Jan Sekwerda, Wałbrzych 1985.
- E. Zych, *Józef Sykulski – pionier polskości Dolnego Śląska*. W tece referatów: *Sesja popularnonaukowa Regionalizm i szkoła X* 1984, Jelenia Góra 1985.

E. Zych, *Pionier dolnośląskiego krajoznawstwa*. (Józef Sykulski), w: „Gościniec”, 1981, nr 2/3, s. 23.

E. Zych, *Tadeusz Stec – wybitny krajoznawca*, w: „Wędrowiec – Śląskie Zeszyty Krajoznawcze” 1994, nr 1, (IK 69/W 12), s. 4-5.

d/ przekłady

E. Zych, *Przywiązanie*, Jelenia Góra 1983

E. Zych, *Liście czasu*, Jelenia Góra 2000

E. F. Zych, *Młoda ruń*, Jelenia Góra 2000

Liryka chorwacka XX wieku, wybór i przełożył Edward F. Zych, Kraków 2002

Przekłady literatur słowiańskich, pod red. Bożeny Tokarz, t. 1-2, Katowice 2010 1899- 9417; wyd. internetowe: plik PDF; Tom I, cz. 1. Wybory translatorskie 2000-2006 p. red. Bożeny Tokarz; wydawnictwo. us. edu.pl., s. 89.

E. Zych, *Był sad*, Jelenia Góra 2000.

V. Vidović, *Spragnione ptaki*, wybór wierszy, przekłady i postłowie E. Zych, Jelenia Góra 2001.

Vesna Parun, *Niepokój miłości*, wybór poezji, przekład i postłowie E. Zych, Kraków 2001.

K. Lorenc, *Wiersze łuzyckie*, wybór, przekłady i postłowie E. Zych, Wrocław 2001.

e/ ważniejsze zestawienia bibliograficzne

E. F. Zych, *Bibliografia publikacji i innych prac własnych (oraz życiorys)*, Wyd. Nauczycielskie, Jelenia Góra 2001.

E. Zych, *Bibliografia prac Tadeusza Stecia*, w: „Wędrowiec – Śląskie Zeszyty Krajoznawcze” 1994, nr 1 (IK 69/W 12), dodatkowo: bibliografia przedmiotowa, s. 6-14.

E. Zych, *Bibliografia „Nowin Jeleniogórskich” za rok IX: 1966 (zawartość rocznika)*, 1967, s.67 – pozycji 610.

E. Zych, Bibliografia prac profesora Tadeusza Milewskiego, w: Biuletyn Polskiego Towarzystwa Językoznawczego, z. 26, 1968, s. 219-232.

E. Zych, *Bibliografia zawartości „Polonistyki” 1948-1984*. 1985, 3982 pozycje +218 portretów, wizerunki, s. 302.

E. Zych, *Informacje bibliograficzne o niektórych publikacjach do przedmiotów programowych, dostępnych w bibliotece i czytelnicy Studium*, w: Policealne Studium Turystyczno – Hotelarskie. Program studiów, Jelenia Góra 1971, s. 141-152.

E. Zych, *Karkonosze i ziemia jeleniogórska w poezji*. Zestawienie bibliograficzne wierszy. 1965, s. 11 – pozycji 106.

E. Zych, *Książki pisarzy noblistów w przekładach polskich (do r. 1992): bibliografia*, 1992, s. 48.

E. Zych, *Pisarze i publicyści ziemi jeleniogórskiej 1945-1970. Materiały bio-bibliograficzne*. 1970, s. 136 (72 autorów).

E. Zych, *Piśmiennictwo o Stefanie Żeromskim (wybór): próba bibliografii*, 1960, s. 80, pozycji – 760. Mała kronika życia Stefana Żeromskiego.

E. Zych, *Stefan Żeromski w poezji: zestawienie bibliograficzne*, 1965, s. 12, pozycji 77.

E. Zych, *Wydawnictwa pedagogiczne. Bibliografia książek i czasopism znajdujących się w Bibliotece Liceum Ekonomicznego im. Oskara Langego w Jeleniej Górze*, Jelenia Góra 1971 (wyd. 2 uzupełnione, Jelenia Góra 1982).

f/ inne publikacje

E. Zych, *Technikum Ekonomiczne im. Oskara Langego w Jeleniej Górze 1945-1970. XXV lat*. Materiały zebrał, oprac. I całość zredagował Edward Zych, Jelenia Góra 1970.